

конфессиональные особенности трактовки взаимоотношения веры и разума в той или иной конфессии христианства.

НОМО MORALIS ЯК ПРОДУКТ ЕВОЛЮЦІЇ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПОЯСНЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

О.П. Котовська, г. Львов, Україна

Традиційно західноєвропейське етичне вчення виходило із двох ключових положень: по-перше, кантівського розуміння категоричності (незмінності) етичних міркувань, першочерговості раціонального над емоційним, загального над приватним; а, по-друге, визначеного представниками етичного сенсуалізму історичного характеру моралі, яка виникає на основі елементарних психічних реакцій (почуттів, емоцій) людини, як біологічної істоти. На перший погляд два суперечливі щодо пояснення причин моральної поведінки твердження, по суті, доповнювали одне одного, адже визначили *homo moralis* і як самостверджуючу особистість, і як соціальну істоту. Однак, наголосивши на тому, що вибір між добрим і поганим вчинком залежить не тільки від усвідомлення результатів дії чи бездіяльності, а й від індивідуального емоційного («упередженого») ставлення, теоретики філософії моралі продовжували розвивати її як теорію раціонального обґрунтування морального обов'язку (деонтологію, нормативну етику).

У другій половині ХХ ст. етичні розмірковування з приводу сутності моралі й моральної поведінки зазнали глибокої кризи. Під загальну критику потрапили традиційні моральні цінності, а відтак і критерії їх раціонального обґрунтування. Вже у 30-х рр. ХХ ст. різко загострилась проблема індивідуальної «відчуженості» на фоні поширення колективістичних та реваншистських настроїв «людини маси» (Х.Ортега-і-Гассет). Під владною рукою харизматичних лідерів, здеморалізовані маси ступали на шлях «баналізації зла» (Х.Арендт), на якому здійснення масових вбивств перетворились на «рутинну роботу». А по двох світових війнах індивід в першу чергу прагнув втекти від екзистенційних дилем у мовчазний, але безпечний комфорт. Задоволення примітивних бажань визначило ідейно-цільовий підмурівок техногенного суспільства, а карколомні темпи НТР створили можливість їх масової реалізації. Відтак техногенне суспільство породило феномен «консюмеризму» (споживацтва), коли індивід виступив у ролі пасивного споживача запропонованої йому соціально-політичної реальності, користувача матеріальних благ і попкультурних цінностей. Людина «плинної сучасності» (З.Бауман), як турист, не заглиблюється у внутрішню дилемність життєвих виборів, не бере участі у громадсько-політичному житті власного міста чи держави, а ставить до життя як до розваги. Все, що виходить поза межі приватних інтересів, не цікавить людину «плинної

сучасності». Зокрема, діагностуючи негативні зміни, які впродовж останньої чверті сторіччя відбулись у виборчій активності американців, Р.Патнем прийшов до висновку, що зниження показників стосується не лише громадсько-політичної сфери, а й звичного проведення вільного часу. Традиційні для американців «командний дух», родинні цінності відійшли у минуле й сучасний американець надає перевагу грати навіть групові ігри наодинці із собою, а не у колі друзів чи сім'ї [2].

Звичні для нормативної етики механізми пояснення конкретних ситуацій у практичному застосуванні показали свою неефективність. Водночас глобальні соціальні, політичні, економічні та екологічні проблеми доводили, що їх вирішення неможливе без етичної позиції окремого індивіда, держави, світової спільноти. Усе частіше етична аргументація почала стосуватися прикладних питань та конкретних ситуацій. У 70-80-х рр. XX ст. «етичний бум» призвів до появи спеціалізованих етик (біоетика, екоетика, етика бізнесу, юридична етика, політична етика та ін.), кожна з яких визначила відповідні до сфери застосування механізми відповідальності.

Для прикладу, етика бізнесу, як одна з складових прикладної етики, займається регуляцією неекономічних питань професійної поведінки, спрямованої на максимальне одержання прибутку. Зазвичай у керівників та власників бізнесу немає чіткої організаційної та соціальної стратегії реалізації довгострокових інтересів. Для них простіше не задумуватись над моральними альтернативами, а думати виключно про власні інтереси. Діючи за алгоритмом короткострокового й егоцентричного прийняття рішень, їм важко перейти до стратегії відповідального бізнесу (управління), щоби у такий спосіб із середини зробити бізнес-середовище сприятливим. З цієї позиції важливим завданням етики бізнесу є раціональне доведення переваг моральної поведінки, подолання корупції та недовіри в бізнесі, у державній службі. Досліджуючи мотиваційну сферу прийняття рішень, етика бізнесу враховує як етико-філософські підходи (утилітарний, прагматичний, універсалістський та ін.), так і специфічні відносини, які складаються у межах групи та між стейкхолдерами (учасниками); зосереджується на аналізі індивідуальних (егоїстичних) мотивів у прийнятті рішень. Тому важливою складовою практичного переосмислення загальних положень бізнес-етики є залучення методу кейс-стаді, який базується на реальних проблемах професійної діяльності та є максимально наближеним аналогом прийняття рішень. Таким чином, етика бізнесу інтерпретує нормативне визначення моральних принципів крізь призму конкретної професійної діяльності та ситуації. Зважаючи на визначальний для кожного учасника відносин мотив одержання прибутку, етика бізнесу зосереджується на формуванні прибуткових і морально виправданих бізнес-рішень та наголошує на тому,

що довгострокові інтереси організації повинні базуватись на довірливих відносинах із громадськістю.

Предметне поле етики як науки про мораль вийшло далеко поза межі філософських узагальнень. Ще одна найновіша тенденція пояснення моральної поведінки ґрунтується на емпіричних даних із психологічних, соціологічних досліджень та широкого спектра, здавалося б, несумісних з етикою дисциплін. Міждисциплінарні та суперечливі з погляду традиційного етичного вчення дослідження з етології (науки, що вивчає поведінку тварин), когнітивістики та нейронаук (біології, генетики, медицини, хімії, інформатики, математики, лінгвістики) спрямовані на принципову переорієнтацію розуміння механізмів формування моральної поведінки. Ключова ідея, яку пропагує значна частина дослідників (Д.Деннет, Р.Докінз, С.Пінкер, П.Сміт-Черчленд та ін.) з цих галузей – *homo moralis* є продуктом еволюції. Прихильники нового витка етичного еволюціонізму доводять, що механізми моральної поведінки закладені генетично та не залежать від етнокультурної приналежності. Для більш наочного зображення ними часто використовуються аргументи з теорії ігор (математичних моделей прийняття оптимальних рішень) та мисленнєвих експериментів. Серед них широкої популярності набула «дилема вагонетки». Вона була вперше запропонована у 1967 р. британською філософінею Ф. Фут, щоб показати моральне розрізнення між вбивством і пасивним дозволом на смерть. У інтерпретації М. Хаузера ця моральна дилема передбачає ситуацію, в якій трамвай, що втратив керування, прямує до місця зупинки, на якій перебувають п'ять людей [1]. Серед варіантів показовими є гіпотетичні дилеми пасажирки трамваю Деніз, яка може повернути ручку й направити трамвай у сторону на чоловіка, та Френка, який, спостерігаючи за ситуацією з мосту, може зупинити трамвай, кинувши під нього будь-який великий предмет (єдиним таким об'єктом на мості, який стоїть поруч Френка, є огрядний чоловік). З прагматичної точки зору ці варіанти рівнозначні: Деніз та Френк стоять перед вибором здійснити певну дію заради порятунку п'яти життів та спричинити смерть одного. Але, керуючись в цій ситуації моральними складовими прийняття рішення, більшість людей (близько 90%) вважають, що Деніз повинна повернути ручку, тоді як Френку категорично заборонено скидати чоловіка з мосту. Отже, приходять до висновку колишній професор психології та завідувач лабораторії когнітивної нейробиології приматів Гарвардського університету М. Хаузер, у такій ситуації людьми керує так званий «орган моралі», який «захований» у мозку людини.

Підсумовуючи загальні тенденції розуміння моралі, слід зазначити, що сучасне її пояснення головно наголошує на доказових, емпірично доведених аргументах та не вирішує екзистенційного занепокоєння тих

мислителів, які не перестають апелювати до духовного начала кожного окремого індивіда при виборі моральної поведінки.

Література:

1. Hauser, M.D. Moral Minds: How Nature Designed a Universal Sense of Right and Wrong / M.D. Hauser. – New York: Ecco, 2006.

2. Putnam, R.D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community / R.D. Putnam. – New York: Simon & Schuster, 2000.

ЦЕННОСТИ МЕТРОПОЛИИ: ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ

Е.Г. Кривых, г. Москва, Россия

Преимственность ценностей – одна из закономерностей общественного развития. Колоссальные темпы научно-технического прогресса, значительные изменения в образе жизни человечества, которые можно характеризовать как цивилизационные сдвиги, глобальный урбанизационный переход оказывают воздействие на культурные универсалии, содержательное ядро которых составляют ценности. Динамика ценностных сдвигов проявляется в понимании феномена города в общественном сознании.

Урбанизация, проявляющаяся как объективный процесс, находит своё выражение не только в увеличении удельного веса городского населения, возрастании значимости городов в общественном развитии, но и в формировании новых форм социальности, основанных на ранее не свойственных обществу способах пространственной организации социальных практик.

Город исторически возникает как воплощение главной функции – защиты своих граждан. Архетипический образ основателя города – это древний воин, тень от копья которого очерчивает сакральный круг, утверждая таким образом субъективное пространство, обитаемый ландшафт. Образование, имеющее форму круга, окруженное естественными и искусственно созданными преградами, наиболее адекватно воплощает идею создания жизненного пространства, *места*, которое «включает представления об основных ориентациях, ...центрах и целях, в которых мы выражаем значимые события нашего существования» [1, с.142]. Основная функция возникновения города получает оптимальное выражение в адекватной форме. Концентрация усилий в противостоянии хаосу примитивных социальных отношений, первичной жёсткой зависимости от природы оформляется как онтологически укоренённая идея «собираения пространства вокруг центра».

Идея субъективно централизованной формы исторического изначального места обитания обосновывается современной психологией и философией. Немецкий философ П.Слотердайк в труде «Макросферология» в качестве базисного тезиса представляет идею, что